

GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İİBF ÖRNEĞİ

Özlem Balaban *
Yasemin Özdemir *

ÖZET

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte öne çıkan ve ekonomik gelişmeyi belirleyen temel faktörlerden biri girişimciliktir. Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi için ekonomik değer yaratacak, büyümeye ivme kazandıracak hızla değişen koşullara uyum sağlayabilme dinamiklerine sahip girişimciler yaratabilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasında en önemli görülen faktörlerden biri eğitimidir. Girişimcilik eğitiminde amaç bir kişide girişimcilik potansiyeline yönelik olarak gizli kalmış bir takım özelliklerin ortaya çıkmasını ve farkında olmasını sağlamaktır. Bu çalışmada, öncelikle kavramsal olarak girişimcilik, girişimcilerin özellikleri ve girişimcilik eğitimi üzerinde durulmuş ve daha sonra işletme öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörleri ve bu eğilimler ile girişimcilik eğitimi/dersi arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik olarak nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bu bulgular doğrultusunda eğitim ve özel anlamda girişimcilik eğitimi, girişimcilik eğiliminin ortaya çıkmasında gerek şart olmasına karşılık yeter şart olarak değerlendirilmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, girişimcilik eğitimi /dersi, üniversite.

ABSTRACT

Entrepreneurship is one of the basic factors that lead in the transition from industrial society to information society and determine the economical development. It is very important for a country to create entrepreneurs, who have the dynamism to create economic value for the country's progress and development and to adapt to the changing conditions for increasing the growing trend. In this context education is one of the important factors that bring out the entrepreneurship potential. The aim of entrepreneurship education is to bring out the person's some secret characteristics about entrepreneurship and to make him or her aware of these characteristics. In this study initially entrepreneurship, characteristics of entrepreneurs and entrepreneurship education are conceptually examined. Then to determine the factors that affect the entrepreneurship tendency of business administration students and the relationship between this tendency and entrepreneurship education qualitative and quantitative research methods are used. According to the findings of this study education and especially entrepreneurship education is evaluated as a necessary condition to bring out the entrepreneurship tendency but it is not sufficient.

Keywords: Entrepreneurship, entrepreneurship education, university.

GİRİŞ

Ekonomik gelişmeyi belirleyen başlıca üretim faktörleri; doğal kaynaklar, sermaye, işgücü ve girişimciliktir. Günümüzde bu faktörlerden nitelikli işgücü ve girişimcilik hızla ön plana çıkmaktadır. Girişimcilik konusu sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken daha büyük bir önem kazanmıştır. Zira bilgi toplumuna girerken insanın fiziki gücünün ekonomik değeri hızla azalırken, fikri emeğin ekonomik değeri daha büyük bir hızla artmaya başlamıştır. Girişimcilik ise yönetim ve araştırma-geliştirme faaliyetleri ile birlikte fikri emeğin en önemli boyutunu oluşturmaktadır.

Girişimciliğin ülkelerin ekonomik büyüme, istihdam, sosyal ilerleme gibi gelişme stratejileri içinde temel bir unsur olarak yer almaya başladığı görülmektedir. Bu ilginin temel nedeni, yeni şirketlerin faaliyetlerinde görülen kayda değer artış ve elde edilen sonuçlardır. Önceki yıllarda ekonomide etkin durumda olan büyük işletmelerin günümüz iş ortamında eski başarılarını devam ettirmekte zorlanması, dolayısıyla bu şirketlerin başarılarında meydana gelen düşüşler, girişimciliğin yeniden gözden geçirilmesine ve girişimcilik çabalarının artmasına neden olmuştur. Bu çabaların artırılmasına yönelik olarak eğitim kurumlarına ve özellikle de üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Çünkü yapılan araştırmalara göre ülkemizde son yıllarda özellikle gençler ve orta kuşak arasında girişimcilik ve iş adamlığı bir meslek olarak odak noktası haline gelmiştir. Bu duruma yönelik olarak gençler arasındaki başarılı girişimcilik örneklerinin yaygınlaşması ve teşvik edilmesi girişimciliğin gelişmesini olumlu yönde etkileyecek ve destekleyecektir.

Bu çalışmada, öncelikle kavramsal olarak girişimcilik, girişimcilerin özellikleri ve girişimcilik eğitimi üzerinde durulmuş ve daha sonra işletme öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörleri ve bu eğilimler ile girişimcilik eğitimi arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik olarak nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

1. GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİ KAVRAMLARI

1.1. Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik, insanlık tarihinin her döneminde ekonomik ve sosyal yaşama olan olumlu katkıları nedeniyle birçok teorisyenin incelediği konulardan biri olmuştur. Girişimcilik terimi, Fransızca bir kelime olan ve kökeni kuruluş (enterprise) kelimesine dayanan girişimci (entrepreneur) kelimesinden gelmektedir (Luchsinger ve Bagby, 1987; akt. Kantur, 2007:133). Literatürde girişimciliğin tanımlanması konusunda iki bakış açısı

gelişmiştir. Birincisi ekonomi okulu olarak ifade edilmektedir. Bu okul girişimciliği, organizasyonlar kurarak değer yaratmak olarak tanımlanmaktadır. Burada girişimciler keşfederek, yenilik yaparak, yaratıcılık yeteneklerini kullanarak veya herhangi başka bir yeni ürünler, hizmetler, kaynaklar, teknolojiler ya da piyasalar bularak değer yaratırlar. Eğitim okulu olarak isimlendirilen kesim ise, girişimcilik kavramından öncelikle bireylerin ve onların davranış süreçlerini anlamaktadır. Bu doğrultuda girişimci davranış, faydacı, değer yönelimli, değer katıcı, risk yüklenen ve yaratıcı faaliyetler vasıtasıyla organizasyonlar oluşturmak, geliştirmek ve dönüştürmek olarak tanımlanmaktadır (Kapu, 2004 32).

Girişimcilik, başta ABD olmak üzere, tüm gelişmiş ülkelerde ve hemen her endüstri dalında önemlidir. Girişimciliğin önemini, özellikle üç alan için vurgulamak mümkündür (Coulter, 2001:11; akt. Özkan Ş. vd. 148):

- Yenilikçilik-icatçılık,
- Yeni işletmelerin doğması-büyümesi,
- Yeni iş alanları yaratmadır.

Girişimcilikte etkili olan unsurlar yaşanan dönemin özelliklerine paralel olarak değişim göstermiştir. Bu değişimle birlikte girişimcinin kim olduğu ve hangi özellikleri taşıması gerektiği sorusuna verilen yanıtlar da farklılaşmıştır (Arıkan, 2002). David McClelland ilk çalışmalarında (1961), kontrol alanı, risk alma eğilimi, kişisel değerler, belirsizliğe tahammül gibi pek çok farklı özelliği incelemiş, girişimci ruha sahip kişilerin başarı isteğinin oldukça yüksek olduğu ve bu kişilerin emekli olmak istemediklerini ve tekrarlara dayanan rutin işleri sevmediklerini ortaya çıkarmıştır. Özelliklere yönelik araştırma çizgisi, girişimciliği açıklamada yetersiz görülerek, davranış, girişimciliği tanımlayabilecek en iyi hareket noktası olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle iş kurma davranışı girişimciliği tanımlayan bir davranış olarak görülmektedir (Becherer ve Maurer, 1999: 115, akt. Ceylan ve Demircan, 2001:827).

2. 2. Girişimci Kavramı ve Girişimcilerin Özellikleri

Orta Çağ'da girişimci, büyük üretim projelerini hükümet tarafından verilen kaynakları kullanarak yöneten kişi (Hisrich ve Peters, 2002; akt. Arıkan, 2002) olarak tanımlanırken 1850'lerden itibaren görevi mal ve hizmet üretip yenilikler ve yöntemler sunmak olan ve belli ölçüde iş riskini üstlenen kişiler girişimci olarak kabul edilmiştir (Kent, 1984; akt. Arıkan, 2002). Çağdaş yaklaşımların ortaya çıkışıyla birlikte girişimciliğin rekabet ve zihinsel yönü özellikle yenilikçilik ve yaratıcılıkla ilgili kısmı vurgulanmaktadır (Arıkan, 2002; Gürol, 2000). Bilgi toplumunda ve modern ekonomide girişimciliğin, insanın en önemli sermayesi olan hayal gücünü ve yaratıcılığı

yansıtan bir unsur olarak işletmelerin ve ekonominin dinamik gücü kabul edilmektedir (Gürol, 2000; Herbig ve diğerleri, 1994). Günümüzde girişimci düşüncenin temelinde yenilikçi ve yaratıcı olma, öncü olma, risk alma ve rekabetçi düşünce yatmaktadır (Başar ve diğ., 2001; Başar, 2004). Bu bileşenler aynı zamanda günümüz girişimcilerinin temel özelliklerini oluşturmaktadır.

Girişimde bulunmak, kişisel farklılıkların ortaya koyduğu bir olaydır, ancak içinde yaşanan olaylar da bir kimsenin daha aktif ve girişimci olmasına veya olmamasına neden olabilmektedir (Eren, 2000: 79). İşletmelerin başarısını etkileyen pek çok farklı girişimci niteliği mevcuttur. Girişimcilik bazı özelliklerin bir bileşimidir. Girişimci kişi bu özelliklerin bazılarını önem verip bazılarını ise fazla önemsemeyebilir (Ceylan ve Demircan, 2001: 830).

Girişimci ruhuna sahip kişilerin, en belirgin özellikleri, başarı arzularının yüksek olmasıdır. Bu tip insanlar, rutin işlerden pek hoşlanmazlar, yeni fikirler yaratmayı tercih ederler. Uzun vadeli çalışma saatlerine uyumludurlar ve emeklilikten hoşlanmazlar; devamlı çalışma ve bir şeyler üretme arzusu içindedirler. Birçok girişimci, genellikle yetki devretmekten hoşlanmadığı için; yoğun iş temposu arasında, stratejik önemi bulunan işler için yeterli zaman ayıramamaktadır. Yapılan tüm araştırmalar, girişimcinin en önemli özelliğinin risk almak olduğunu göstermektedir. Bu da girişimciyi, profesyonel yöneticiden ayıran bir özelliktir. Profesyonel yöneticilikte, kar ve risk başkasına ait olmaktadır, oysa girişimci kar amacı gütmekte ve girişimlerinin sonucunda oluşabilecek risklere katlanmaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra, girişimcinin başarılı olmasında rol oynayan diğer nitelikler, “atak olma, yaratıcılık, öngörü yeteneği, analiz yapabilme yeteneği, çabuk karar verebilme, özgüvene sahip olma, güven verebilme ve akılcılık”tır (Çelik ve Akgemci, 1998: 21–22).

3. GİRİŞİMCİLİK VE EĞİTİM

Girişimcilik alanındaki en temel sorulardan biri “Girişimci doğulur mu, olunur mu?” sorusudur. Bunun nedeni girişimcilikte doğuştan gelen özelliklerin vurgulanması, ancak bu özelliklerin ortaya çıkarılmasında dışsal faktörlerin de etkili olabileceği ikilemidir. Kişilerin girişimci olma ve olmama konusundaki kararlarını etkileyen bu faktörler; aile desteği, finansman olanakları, devlet destekleri, yetiştirme ve eğitim (Arıkan, 2002) gibi psikolojik, sosyal ve ekonomik faktörler olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda eğitimin, özellikle de üniversitelerde verilen eğitimin gençlerin girişimciliğe bakış açılarını etkilemede önemli olduğu düşünülmektedir. Girişimcilik eğitimi, girişimciliğin bir kariyer olarak algılanmasına ve küçük işletmelerin sağlıklı gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır (Henderson ve

Robertson, 2000). Ayrıca eğitimle kararlılık, başarma arzusu, hedeflere ve fırsatlara odaklanma, ilk adımı atabilme ve sorumluluk, iç kontrol odaklılık gibi başarılı girişimcilere özgü bazı özellikler bireylere ve özellikle de girişimci adaylarına öğretilmektedir (Arıkan, 2002). Bu yönde bir eğitim en azından var olan girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasını ve kullanılmasını tetikleyebilir.

Girişimcilik eğitimlerinde öncelikle girişimcilere ve özellikle potansiyel girişimcilere genel itibari ile girişimciliğin desteklenmesi başarılı olması amacıyla girişimcilik zihniyetinin, bilincinin ve becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda girişimcilik süreci ve başarı faktörleri gibi genel bilgilerin yanı sıra eğitim sürecinde deneyimli ve başarılı girişimcilere eğitimci olarak yer verilerek onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanılmalı, onların yanında çıraklık uygulamaları geliştirilmeli ve özellikle üniversitelerde girişimcilikle ilgili daha fazla ders okutulmalıdır (Ağca, 2007).

Girişimcilik eğitiminin daha önce ifade edilen birey ve işletme bazındaki olumlu etkilerinin yanı sıra makro diğer bir ifade ile ülke bazındaki etkileri de oldukça önemlidir. Ülkelerin istihdam ve yenilikçilik başta olmak üzere ekonomik kalkınmalarında önemli bir rolü olan girişimciliğin geliştirilmesi Avrupa Birliği'nin öncelikli politikaları arasında yer almaktadır. Ayrıca AB bu politikalar kapsamında çok çeşitli faaliyetler göstermekte olup AB üyesi olan ve aday konumundaki ülkelerin bu anlamdaki gelişme performanslarını da izlemektedir. AB üyelik sürecindeki ülkemiz için AB'nin girişimcilik politikaları oldukça önemlidir ve Türkiye girişimciliğin geliştirilmesi amacıyla bu kapsamdaki "Çok Yıllı Program"a 2001'de katılmıştır. Buna bağlı olarak da ülkemizin çeşitli illerinde bu konuda destek sağlayacak olan Avrupa Bilgi merkezleri faaliyete başlamıştır (Tanrısever, 2004; akt. Ağca, 2007).

AB'nin girişimciliğin geliştirilmesi kapsamında oluşturulan hareket planları arasında girişimcilik eğitimlerinin düzenlenmesi öncelikli durumdadır. Girişimcilik eğitimi ile bireylerin girişimciliğin yeterince cazip bir seçenek olduğundan haberdar edilmeleri, girişimcilerin ve hatta girişimci adaylarının bu yönde motive edilmeleri ve bu yöndeki hedeflerin başarılı birer girişimcilik faaliyeti olabilmeleri için bireylere gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir (TİSK, 2004).

AB bünyesindeki bu politikalar paralelinde ülkemizde de Aralık 1999 Helsinki Zirvesindeki Katılım ortaklığı çerçevesinde öncelikli alanları arasında girişimcilik eğitimi, girişimcilerin ve dolayısıyla KOBİ'lerin desteklenmesi konularının da yer aldığı bir "Eylem Planı"na sahiptir.

Türkiye’de etkinliklerin yeterli düzeye ulaşamamasına rağmen bu “Eylem Planı” ile ülkemizde girişimciliğin geliştirilmesi ve bireysel düzeyde yaygınlaştırılmasını sağlayabilecek olan girişimcilik eğitimi ile ilgili kurum ve faaliyetler belirlenmiştir. Ülkemizde bu kapsamda çeşitli kurumlar destek sağlamaktadır (KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2003; akt. Ağca, 2007). Genel anlamda girişimcilik eğitimi olarak okul dışında potansiyel girişimcilere faaliyet göstermek istedikleri alanda bilgi ve danışmanlık desteği ise KOSGEB Girişimcilik Enstitüsünün faaliyetleri yaygınlaştırılmak üzere KOSGEB, Türkiye İş Kurumu ve DPT Müsteşarlığı gibi kuruluşlar ortak çalışmalar yürüteceklerdir. Bu çalışmanın esasını oluşturan girişimcilik eğitimi boyutunda ise Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere çeşitli bakanlıklar, Yüksek Öğretim Kurumu, KOSGEB, Türkiye İş Kurumu gibi kuruluşlar girişimcilik eğitiminin, eğitim ve öğretimin her kademesinde verilmesini sağlamak için liselerde ve üniversitelerde yürütülen programlara girişimcilik konularının eklenmesi sürecinde rol alacaklardır (Tanrısever, 2004; akt. Ağca, 2007). Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta bu “Eylem Planı” sonucunda hedeflenen sonuca daha etkin bir şekilde ulaşmak için bu konuda rol alan kuruluşlar arasında sağlıklı bir entegrasyonun sağlanması gerekliliğidir. Aksi halde amaca ulaşılması güçleşecektir.

Bu çalışmanın araştırma konusu paralelinde değerlendirilecek olursa girişimcilik eğitimi üniversiteler boyutunda da oldukça önemlidir. Üniversiteler çalışma yaşamının gereklerine uygun işgücünü yetiştirme görevini üstlenmiştir. Bu nedenle; üniversiteler ve özellikle yönetim eğitimi veren bölümler, günümüz ekonomisinin temel dinamiğini oluşturan girişimleri başlatacak genç neslin bu maceralarında sürdürülebilir bir büyüme ile başarılı olmaları için gerekli olan bilgiyi, yetenekleri, kaynakları ve tecrübeyi kazandırmayı esas alan bir eğitim geliştirmeye yönelmiştir (Girginer ve Uçkun, 2004; Galloway ve Brown, 2002; Herbig ve diğerleri, 1994). Özellikle İngiltere gibi bazı ülkelerde birçok üniversite; girişimciliğin bir kariyer olarak görülmesini sağlamak, girişimciliğe yönelik bakış açısını olumlu yönde etkilemek, yetenekleri ve kendine güveni geliştirmek, yüksek kalitede ve hızla büyüyen şirketlerin sayısını artırmak amacıyla girişimcilik derslerini artırıp etkinleştirmektedir (Galloway ve Brown, 2002; Henderson ve Robertson, 2000). Bu amaçların yanı sıra bu tarz bir eğitim, değişen iş yaşamının girişimciliği, genç neslin yeni bir kariyer yolu olarak ön plana çıkarmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bunun nedeni; üniversitelerin ve girişimcilik eğitiminin; uzun dönemde girişimciliğe yönelik sosyal ve entelektüel tutumun gelişmesine olumlu katkı sağlayacağını, girişimcinin karşılaşacağı koşullarla ilgili gençlere yararlı bir bakış açısı kazandıracaklarını, girişimciliğin bir kariyer yolu olarak görülmesinin, gençlerin yetenek geliştirme ve kendine güven duygularını destekleyeceğinin düşünülmesidir (Henderson, 2000; Galloway ve Brown, 2002).

Kııacası genel anlamda eğitimin ve özellikle girişimcilik eğitiminin başlangıç aşamasında yukarıda ifade edilen girişimcilik eğilimini artırma yönündeki olumlu katkısının yanı sıra girişimciliğin yaygınlaştırılması ve başarılı girişimcilerin sayısının artırılması amacıyla örgün eğitim kalitesinin artırılması ve bu yönde üniversitelerin deneyimli mezunlar vermesinin sağlanması özellikle büyük önem taşımaktadır (Bayraktaroğlu, 2005). Ayrıca toplumsal boyutu ele alındığında girişimciliği destekleyen bir zihniyet oluşumu da eğitim ile sağlanabilecektir (Ağca, 2007). Burada günümüz koşullarında girişimcili ve üniversite bağlamında değerlendirilmesi gereken bir diğer durum ise konumuzun esasından biraz farklı da olsa; Üniversitelerin girişimci bireyler yetiştirmenin yanı sıra çağa ayak uydurmak için “girişimci üniversite” olmak yolunda adımlar atması gerekliliğinin ortaya çıkmış olmasıdır (Odabaşı, 2006). Böylece girişimci üniversitelerin girişimci bireyler yetiştirme olanağı da artabilecektir.

3. ARAşTIRMA BULGULARI

3. 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacını, işletme öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörleri ve özellikle bu eğilimleri ile girişimcilik eğitimi arasındaki ilişkiyi belirlemek oluşturmaktadır.

3. 2. Araştırmanın Örneklemi ve Yöntemi

Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi'nin İşletme Bölümünde 5. yarıyıda “Girişimcilik” dersi verilmektedir. Bu nedenle araştırmanın örneklemini SAÜ İİBF İşletme bölümünün 2005-2006 öğretim yılı 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırma, nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılarak gerçekteştirilmiştir. Araştırmanın nicel kısmında demografik sorular ile öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini ve girişimcilik eğitimi ile ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik ifadeler içeren ve daha önce kullanılmış bir ölçeği (Girginer ve Uçkun, 2004) kapsayan standardize anket kullanılmıştır. Araştırmanın bu ilk aşamasındaki süreçte, oluşturulan standardize anket katılımcılara elden dağıtılmış ve daha sonra geri dönen 70 adet anket SPSS 11.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın nicel kısmındaki verileri detaylandırmak amacı ile odak (focus) grup yöntemi kullanılmıştır (Morgan, 1997). Bu bağlamda 2 homojen ve 1 heterojen olmak üzere oluşturulan üç odak grup, girişimcilik dersini almış olan 9 ve bu dersi almamış olan 6 olmak üzere toplam 15 öğrenciden oluşmuştur. Böylece katılımcıların girişimcilik eğitiminin

girişimcilik eğilimine etkisi ile ilgili düşünceleri irdelenerek öneriler geliştirilmiştir.

3. 3. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın örneklemini tek bölümün oluşturması ve geri dönüş oranının düşük olması nedeniyle yapılabilecek analizlerin sayısı ile sınırlandırılmış olduğundan örneklemin açıklama ve genelleme gücünün düşük olduğu yönünde bir eleştiri yapılabilir.

3. 4. Araştırmanın Bulguları ve Yorumu

Araştırmada yapılan analizler sonucunda elde edilen bulguları nicel ve nitel araştırma aşamalarına göre şu şekilde özetleyebiliriz:

3. 4. 1. Birinci Aşamının Bulguları

Araştırmanın birinci aşamasını oluşturan nicel aşamının örnekleminin özelliklerini aşağıdaki frekans tablosunda özetlenmiştir:

Tablo 1: Frekans Dağılımı Tablosu

		FREKANS	YÜZDE
Öğretim	I. öğretim	52	74,3
	II. öğretim	18	25,7
Sınıf	3	38	54,3
	4	32	45,7
Cinsiyet	Bay	31	43,3
	Bayan	39	55,7
Daha önce girişimcilik faaliyetinde buldunuz mu?	Evet	11	15,7
	Hayır	59	84,3
Girişimcilik dersi aldınız mı?	Evet	23	32,9
	Hayır	47	67,1
Girişimcilik dersi dışında girişimcilik eğitimi aldınız mı?	Evet	13	18,6
	Hayır	57	81,4
Kariyer hedefi	Kamu sektörü	5	7,1
	Özel sektör	37	52,9
	Aile yanında	5	7,1
	Kendi işini kurmak	15	21,4
	Diğer	7	10,0

Frekans tablosunda da görüldüğü üzere örneklemin % 84, 3'ünü daha önce girişimcilik faaliyetinde bulunmamış, % 67, 1'ini girişimcilik dersi ve %81, 4'ünü herhangi bir girişimcilik eğitimi almamış olan öğrenciler oluşturmaktadır. Ayrıca örneklemin yalnızca % 21,4'ünü öncelikli kariyer hedefi kendi işini kurmak olan diğer bir ifade ile girişimci olmayı planlayan öğrenciler oluşturmaktadır.

Ankete katılanların girişimcilik eğilimi ile ilgili ifadelere katılım oranları ise şu şekildedir:

Tablo 2: Girişimcilik Eğilimi İle İlgili İfadelerin Frekans Dağılımı Tablosu

Girişimcilik eğilimi ile ilgili ifadeler	Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum	
	F	%	F	%	F	%
1. İşletme bölümü mezunları, kendi işlerini kurmak için gerekli fırsatları yaratma yeteneğine sahiptirler.	21	30,0	21	30,0	28	40,0
2. İşletme bölümü öğrencileri mutlaka kendi işlerini kurmayı hedeflemelidir.	37	52,9	8	11,4	25	35,7
3. İşletme bölümü öğrencileri asla kamu sektöründe çalışmayı planlamamalıdır.	49	70,0	10	14,3	11	15,7
4. İşletme bölümü öğrencileri mutlaka girişimci olmaya odaklanmalıdır.	24	34,3	17	24,3	29	41,4
5. İşletme bölümü öğrencileri asla özel sektörde çalışmayı planlamamalıdır.	65	92,9	4	5,7	1	1,4
6. Bir işin fırsatlar sunması; emniyetli ve garantili olmasından daha önemlidir.	22	31,4	14	20,0	34	48,6
7. Çok çalışın, sürekli hedef büyüten bir kişiliğe sahip olmak istemem.	54	77,1	10	14,3	6	8,6
8. Sosyal yaşamı, iş yaşamını, eğlenceyi dengeli bir şekilde yaşayan bir kişiliğe sahip olmak isterim.	2	2,9	5	7,1	63	90,0
9. Mevcut gerçeklere birebir bağlı kalarak hareket etmeyi tercih ederim.	21	30,0	16	22,9	33	47,1
10. Gerçekleri zorlayarak sezgiye, hislere ve hayallere dayalı hareket etmeyi tercih ederim.	27	38,6	20	28,6	23	32,9
11. İnandığım bir konuda çoğunluğun eğilimine uymayarak negatif bir değerlendirmeye maruz kalma pahasına karar veririm.	13	18,6	22	31,4	35	50,0
12. İnandığım bir konu dahi olsa kural dışı davranmayı ve marjinal olmayı göze alamam.	38	54,3	15	21,4	17	24,3
13. Kariyerimin gelecek 5 yılında yüksek maaşlı bir iş fırsatı karşına çıksa, kabul ederim.	2	2,9	14	20,0	54	77,1
14. Kariyerim için gerekli olsa dahi önceliklerimden vazgeçmem.	11	15,7	26	37,1	33	47,1

Girişimcilik eğilimi ile ilgili ifadelerle ilgili yukarıdaki tablo incelendiğinde katılımcıların % 40'ı işletme bölümü mezunlarının girişimci olma özelliklerine sahip olduğunu kabul etmesine karşılık ve % 41,4'ü işletme bölümü öğrencilerinin mutlaka girişimci olmaya odaklanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca girişimcilik özellikleri ile ilgili ifadelere

katılımcıların yüksek oranda katılımına karşılık % 77,1'i kariyerinin ilk 5 yılında yüksek maaşlı bir işte çalışmayı kabul edeceğini ortaya koymuştur.

Ankete katılanların girişimcilik eğitimi ile ilgili ifadelerle katılım oranları ise şu şekildedir:

Tablo 3: Girişimcilik Eğitimi İle İlgili İfadelerin Frekans Dağılımı Tablosu

Girişimcilik eğitimi ile ilgili ifadeler	Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum	
	F	%	F	%	F	%
1.* Girişimcilik eğitimi, girişimde bulunma konusunda beni olumsuz etkiledi.	69	98,6	1	1,4	0	0
2. Girişimcilik eğitimi, girişimci olma yolundaki düşüncelerimi olumlu yönde etkiledi.	2	2,9	28	40,0	40	57,1
3. Girişimcilik eğitimi, önceden fark etmediğim potansiyeli açığa çıkardı.	12	17,1	32	45,7	25	35,7
4. Aldığım eğitim ile "Ben de girişimci olabilirim." düşüncesi ağırlık kazanmaya başladı.	6	8,6	28	40,0	36	51,4
5. Girişimcilik eğitimi, girişimciliği bir kariyer olarak düşünmeme sebep oldu.	14	20,0	23	32,9	32	45,7
6. Başarılı bir girişimci olmak için en önemli unsur eğitimidir.	17	24,3	18	25,7	35	50,0
7. Girişimcilik potansiyelinin geliştirilmesinde eğitim önemli bir unsurdur.	10	14,3	18	25,7	41	58,6
8. Eğitim sayesinde gençlerin girişimcilik potansiyeli geliştirilebilir.	6	8,6	19	27,1	45	64,3
9. Potansiyelimin girişimciliğe uygun olmadığını girişimcilik eğitimi ile görmüş oldum.	29	41,4	32	45,7	9	12,9
10. Eğitimin başarılı bir girişimci olunmasında etken bir unsur olduğunu düşünmüyorum.	0	0	17	24,3	53	75,7

*Bu madde analizden önce tersine kodlanmıştır.

Girişimcilik eğilimi ile ilgili ifadelerle ilgili yukarıdaki tablo incelendiğinde genel itibari ile katılımcıların yarısından fazlası eğitimin girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasında ve geliştirilmesinde olumlu katkısını olduğunu kabul etmektedir. Ancak diğer yanda katılımcıların %75 gibi büyük bir çoğunluğu eğitimin girişimcinin başarılı olmasındaki etken unsur olduğunu düşünmediğini belirtmiştir.

Görüldüğü üzere girişimcilik eğilimi ile ilgili kısımda olduğu gibi girişimcilik ve eğitim ile ilgili de bir çelişkinin olduğu dikkat çekicidir.

Ankete katılanların girişimciliği etkileyen faktörler ile ilgili ifadelere katılım oranları ise şu şekildedir:

Tablo 4: Girişimciliği Etkileyen Faktörler ile İlgili Frekans Tablosu

Faktör	Frekans	Yüzde	Ağırlıklı Ortalama
Vizyon	15	21,4	287
Para	27	38,6	327
Arkadaşlar	2	2,9	179
Eğitim	17	24,3	329
Deneyim	6	8,6	287
Motivasyon	3	4,3	177
Aile Şirketi	2	2,9	189
Diğer	1	1,4	13

Not: Ağırlıklı Puanlar her bir faktör için tercih sıralamaları tersine kodlanarak ve frekansları ile çarpılıp toplam değeri alınarak elde edilmiştir (Örn: Vizyon için 1. tercih 7 ile 2. tercih 6 ile... ve 7. tercih 1 ile tersine kodlanmış ve frekansları çarpılıp toplanmıştır).

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde katılımcıların bir işin kurulmasında en etkili olarak değerlendirdikleri faktörün eğitim olduğu görülmektedir. Eğitim faktörünü sırası ile para, deneyim ve vizyon izlemektedir. Ayrıca bir işin kurulmasında etkili olan faktörlerin sıralanmasında aile şirketi ve arkadaşlar en önemli faktör olarak değerlendirilmemiştir.

Girişimcilik eğitimi ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan istatistikî analizler beklenen değer, 5'ten az olan hücre oranı %20'den büyük olduğundan dolayı ilişki anlamlı dahi olsa güvenilir sonuçlar vermemektedir. Bu durumun nedeni anket sayısının yeterli olmayışı, çalışmanın sorunsal yönünde ilişkiyi ortaya koyabilecek şekilde girişimcilik eğitimi alan ve almayan katılımcı oranının dengeli olmayışı ve katılımcıların ifadelerine katılım konusunda kararsızlık eğilimi göstermiş olmaları olarak ifade edilebilir. Bu nedenle çapraz tablolar dikkate alınarak ilişkiler şu şekilde yorumlanmıştır:

Girişimcilik dersi almış olan ve olmayan katılımcıların büyük çoğunluğu işletme bölümü mezunlarının, kendi işlerini kurmak için gerekli fırsatları yaratma yeteneğine sahip olduğu görüşüne katılmaktadır.

- Öğrencilerin girişimcilik dersini almış olması ile “işletme öğrencilerinin mutlaka kendi işlerini kurmayı hedeflemelidir” görüşü arasında anlamlı ancak güvenilir olmayan bir ilişki mevcuttur. Ayrıca katılımcıların çoğu bu görüşe katılmamaktadır.
- Girişimcilik dersini almış olan katılımcıların çoğunluğu “işletme bölümü öğrencilerinin asla kamu sektöründe çalışmayı planlamamalıdır” görüşüne katılmamaktadır.
- Girişimcilik dersi alanların tamamı “işletme bölümü mezunlarının asla özel sektörde çalışmaması” yönündeki görüşe katılmamaktadırlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde dersi alanlarla almayanlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.
- Girişimcilik dersi alanların çoğunluğu “bir işin fırsat sunmasının emniyetli ve garantili olmasından daha önemli olduğu” görüşüne katılmaktadırlar. Ancak bu görüşe katılma eğilimi açısından dersi alanlar ve almayanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Girişimcilik eğitimi ile “mevcut gerçeklere birebir bağlı kalarak hareket etmeyi tercih etmeleri” arasında anlamlı ancak güvenilir olarak nitelendirilemeyecek bir ilişki vardır. Girişimcilik dersi alanların çoğu bu görüşe katılırken dersi almayanların bu görüşe katılma ve katılmama oranları arasında bir fark yoktur.
- Girişimcilik eğitimi ile “inanılan bir konuda çoğunluğun eğilimine uymayarak negatif bir değerlendirmeye maruz kalma pahasına karar veririm” görüşüne katılma eğilimi arasında güvenilir ancak güçlü olmayan bir ilişki söz konusudur. Girişimcilik dersi almamış olanların bu görüşe katılma eğilimi alanlarınkinden daha yüksektir. Buna göre girişimcilik dersi alanların girişimcilik özelliklerinden olan başarı göstermede kararlı olmanın daha yüksek olduğu ifade edilebilir.
- Girişimcilik eğitimi ile “inanılan bir konu dahi olsa kural dışı davranmanın göze alınmayacağı” görüşüne katılma arasında güvenilir ancak güçlü olmayan bir ilişki söz konusudur.
- Girişimcilik dersi almayanların tamamı “kariyerinin gelecek 5 yılında yüksek maaşlı bir iş fırsatının karşısına çıkması durumunda bunu değerlendireceklerini” belirtmiş olmalarına karşılık alanların çoğunluğu bu görüşe katılmıştır. Ancak dersi almış olanların bir kısmının bu görüşe katılmamış olmaları dikkat çekicidir.
- Girişimcilik eğitimi ile “kariyeri için gerekli olsa dahi önceliklerimden vazgeçmem” görüşü arasında güvenilir ancak güçlü olmayan bir ilişki söz konusudur. Dersi almamış olanların bu görüşe katılma oranı daha yüksektir.

Bu bulgulara göre girişimcilik eğitimi ile girişimcilik eğilimi arasında anlamlı ve güvenilir ilişkilere rastlanmamıştır. Ancak girişimcilik dersi alanların fırsat yaratma ve fırsatları değerlendirme, başarı kazanılmasında kararlılık gibi girişimcilerde bulunması gereken özelliklerle ilgili görüşe katılma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.4.2. İkinci Aşamının Bulguları

Araştırmanın nicel kısmından kaynaklanan kısıtları ortadan kaldırmak ve bulguları daha anlamlı hale getirmek için gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Mezun olduktan sonra kariyer hedefi olarak girişimciliği ifade eden üç katılımcı da girişimcilik dersini almıştır. Bu katılımcıların dikkat çeken yönü, girişimciliği belli bir tecrübe kazandıktan sonra hayata geçirmeyi planlıyor olmalarıdır.
- Kariyer hedefine bağlı olarak ders seçimini yapan katılımcı sayısı 8'dir. Kariyer hedefi birincil olarak girişimcilik olup da dersi seçenlerin sayısı ise 3'tür. Bu katılımcılar dersi seçme nedenini teorik bilgi edinmek, hedefleri doğrultusunda potansiyellerini değerlendirmek ve izlemeleri gereken prosedürü öğrenmek olarak belirtmişlerdir. Birincil olarak kariyer hedefi girişimcilik olmadığı halde dersi seçenler ise bunun nedenini farklı bir bakış açısı kazanmak, çalışma hayatı için yararlı olacağına inançlarını, bir işletme öğrencisi olarak girişimciliğin gelecekte bir seçenek ve dersin kolay olabileceği düşüncesi olarak açıklamışlardır.
- Girişimcilik dersini alan katılımcı sayısı 23, ders dışında girişimcilik eğitimini seminer boyutunda alanların sayısı da 13'tür. Girişimcilik dersinde genel anlamda neler yapılması gerektiği, sürecin nasıl başlatılacağı, sürecin işleyişi, ülkemizdeki durum, etkili faktörler gibi konularda teorik bilgi ve seminerlerde derste ki konuların kısa bir özetinin verildiği ifade edilmiştir.
- Girişimcilik dersi almış ve dersi almamış olsa da seminere katılmış olmanın planlarını etkilediğini ifade eden katılımcı sayısı 6'dır. Kariyer hedefi birincil olarak girişimcilik olanlar bu eğitim sonunda girişimci olma isteklerinin ve girişimcilikle ilgili bilgi edindikleri için bilinç düzeylerinin arttığını ifade ederken kariyer hedefi farklı olanlar katılımcılar da artık girişimci olma fikrini de planlarına dahil ettiklerini belirtmişlerdir. Girişimcilik dersi aldığı halde planın değişmediğini diğer bir ifade ile girişimci olmayı planlamayan katılımcılar da dersin kendilerine farklı bir bakış açısı kattığını, motive olarak potansiyellerinin yönünü fark ettiklerini ve genel anlamda bilgi edindiklerini belirtmişlerdir.

- Girişimcilik eğitimi alınmamış olsa da başarılı bir girişimci olunabileceğini düşünen katılımcıların sayısı 7'dir ve bu katılımcılardan 4'ü girişimcilik dersini almıştır. Bunun nedenini de girişimci ruhu taşımanın esas olduğunu ve eğitimin ancak yeni bir bakış açısını kazandıracığı şeklinde belirtmişlerdir. Aksini düşünenler ise yeteneklerin önemli olduğunu ancak girişimcilik eğitiminin bu yetenekleri pekiştireceğini ve başarılı olma sürecini hızlandıracağını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri ise girişimciliğin hangi alanda olduğuna bağlı olarak eğitimin etkisinin farklı olacağını belirtmiştir.
- Genel anlamda eğitimin girişimcilik eğilimini etkilediğini düşünen katılımcıların sayısı 10'dur ve girişimcilik dersi almamış olan katılımcıların neredeyse tamamının da (4) bu görüşü paylaşıyor olması dikkat çekicidir. Eğitimin genel anlamda girişimcilik eğilimini etkileyeceğinin düşünülmesinin nedeni; eğitimin yeteneklerin keşfedilmesini sağladığı ve başarılı olma şansını arttıracığı, motive ettiği, sektörleri tanıtarak başarılı olunabilecek alanların belirlenmesini kolaylaştıracağı, sorunları göstererek çözüm yollarını ortaya koyması olarak ifade edilirken özellikle işletme bölümündeki eğitimin bireylere bir işletmenin nasıl kurulup yönetileceğini öğrettiğini belirtmişlerdir.

4. SONUÇ

“Girişimcilik doğuştan mıdır, yoksa sonradan mı oluşur?” tartışmaları yapılırken insanın girişimci olarak doğmadığını; var olan potansiyelin kültürel, sosyolojik, psikolojik, politik ve mali çevre faktörleri ile bireylere kazandırıldığı inancı yaygınlaşmıştır. Girişimci; kendisi için en iyisini sağlayabilmek amacıyla ekonomik koşulları en iyi şekilde değerlendirerek, belirsizliğe katlanan, üretimi yönlendiren ve yöneten, yeni yöntemler ve süreçler geliştiren, yeni pazarlar araştıran ve oluşturan bireylerdir. Bu bağlamda günümüz şartlarında bir ülkenin kalkınması ve gelişmesinde, hızla değişen koşullara uyum sağlayabilme yeteneğine sahip girişimcilerin varlığı önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu nedenle bilgi toplumunda ülkeler insanlarını ve potansiyel olarak gelecek vaat ettiği için gençlerini girişimci yetiştirmek için çaba harcamalıdır.

Girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılmasında en önemli görülen faktörlerden biri eğitimidir. Girişimcilik eğitiminden amaç bir kişide girişimcilik potansiyeline yönelik olarak gizli kalmış bir takım özelliklerin ortaya çıkmasını ve farkında olmasını sağlamaktır. Girişimci niteliklere sahip olanların yanlış işler yapmalarını önlemek, kaynaklarının daha verimli kullanılmasını gerçekleştirmektir.

Bahsedilen önem ve gerekliliğe yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın nicel kısmında daha önce ifade edilen kısıtlar nedeniyle anlamlı ve güvenilir bir ilişkiye ulaşılamamıştır. Bu durumun nedenine yönelik olarak girişimcilik dersini alanların oranının %39.9 iken almayanların oranının %67.1 olmasından kaynaklanan dengesizlik; girişimcilik eğitimi ve eğilimine ilişkin %40'lara varan kararsızlık ifadeleri gösterilebilir.

Araştırmanın nitel kısmında ise literatürle paralellik gösteren bulgulara rastlanmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda eğitim ve özel anlamda girişimcilik eğitimi, girişimcilik eğiliminin ortaya çıkmasında gerek şart olmasına karşılık yeter şart olarak değerlendirilmemektedir. Girişimcilik eğitimi bireyin potansiyelini keşfetmesini hızlandırmaktadır ve yeteneklerini geliştirip başarı şansını artırmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle girişimcilik eğitimi, girişimcilik eğilimini pozitif yönde etkilemektedir.

Yaşamın her alanında olduğu gibi girişimciliğin yaygınlaştırılmasında ve başarılı girişimcilik öykülerinin artırılmasında eğitimden beklenen faydanın sağlanabilmesi için girişimcilik için önemli olan diğer faktörlerin de olumlu ve destekler özellikte olması gerekliliği asla unutulmamalıdır. Diğer bir ifade ile eğitim girişimcilik eğiliminin artması yönünde gerek şarttır ancak tek başına yeterli olamamaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞCA, V. (2007), "Avrupa Birliğinin Girişimcilik Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları", içinde **Türkiye'de İşletmecilikte Yeni Perspektifler**, edit. Kurt, M. ve Bayraktaroğlu, S., Gazi Kitabevi, Ankara, S.169-194.
- ARIKAN, Semra (2002), **Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- BAŞAR, M., TOSUNOĞLU, B. ve A. E. DEMİRCİ (2001), **Girişimcilik ve Girişimcinin Yol Haritası: İş Planı**, Eskişehir Ticaret Odası Yayın No:14, Eskişehir.
- BAŞAR, M. (2004), "Girişimcilik ve Girişimcinin Özellikleri", içinde Yavuz Odabaşı (ed.) **Girişimcilik**, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No:824, Eskişehir.
- BAYRAKTAROĞLU, S. (2005), **Girişimcilik Ders Notları**, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- BECHERER, R. ve G.J. MAURER (1999), "The Proactive Personality Disposition and Entrepreneurial Behavior Among Small Company Presidents", **Journal Of Small Business Management**, Volume 21, Issue 8, June 1999, pp-115-117.
- CEYLAN A. ve N. DEMİRCAN (2001), "Girişimciliği Etkileyen Faktörler İle Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Araştırma", **9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, 24-26 Mayıs, Silivri-İstanbul, s.827-840.
- COULTER, M. (2001), **Entrepreneurship in Action**, **Small Business 2000** (New Jersey: Prentice- Hall).
- EREN, E. (2000), **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- GALLOWAY, Laura ve Wendy BROWN (2002), "Entrepreneurship Education at University: a Driver in the Creation of High Growth Firms?" **Education and Training**. 44: 8/9, 398- 405.

- GİRGİNER, N. ve N. UÇKUN (2004), “İşletmecilik Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Girişimcilğe Bakış Açıkları: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİ.B.F. İşletme Bölümü Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama”, **3. Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Eskişehir, ss. 783- 795.
- GÜROL, M. A. (2000), **Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler**, Atılım Üniversitesi Yayını No: 2, Ankara.
- HENDERSON, Roger and Martyn ROBERTSON (2000), “Who Wants to be an Entrepreneur? Young Adult Attitudes to Entrepreneurship as a Career”, **Career Development International**, 5/6, 279-287.
- HERBIG, P., GOLDEN, J. E. ve S. DUNPHY (1994), “The Relationship of Structure to Entrepreneurial and Innovative Success”, **Marketing Intelligence & Planning** 12:9 37-48.
- HİSRİCH, R. D. ve M. P. PETERS(2002), **Entrepreneurship**, USA Irwin: McGraw-Hill Fifth Ed.
- KANTUR, D. (2007), “Kurumsal Girişimcilik Teması ve Ölçümü”, **15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, 27-27 Mayıs, Sakarya, s.133-142.
- KAPU, H. (2004), “Anadolu Girişimcilerinin Girişimcilik Değerleri”, **12. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, 27-29 Mayıs, Bursa, s 31-41.
- KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2003), <http://www.euturkey.org.tr/abportal/upload/files/KOBİ.doc>
- LUCHSİNGER. V. ve BAGBY, R.D. (1987), “Entrepreneurship and Intrapreneurship: Behaviors, Comparisons and Contrasts”, S.A.M. **Advanced Management Journal**, 52, 3: 10-13.
- MORGAN, D. L. (1997), **Focus Groups and Qualitative Research**, Sage, Newbury Park, CA.
- ODABAŞI, Yavuz (2006), “Değişimin ve Dönüşümün Aracı Olarak Girişimci Üniversite”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, s: 87-104.
- ÖZKAN, Ş., S. EMSEN, F. GÜNDOĞDU ve H. AKSu (2003), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-4, S.145-172.
- TANRISEVER, N. H. (2004), “Avrupa Birliğinde Girişimciliğin Teşvik Edilmesi İçin İzlenen Politikalar ve Türkiye’deki Politikaların Avrupa Birliği Uygulamalarına Uyumu”, **Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- TİSK (2004) **Avrupa Birliğinde Girişimciliğin Geliştirilmesi, Türkiye’ye Yol Gösteren İlke, Politika ve Uygulamalar**, TİSK Yayınları No. 245.